

**BOCSKAI ISTVÁN VÁRADI FŐKAPITÁNYSÁGA (1592–1598)
LEVELEZÉSE TÜKRÉBEN ****

*THE CHIEF CAPTAINCY OF ISTVÁN BOCSKAI IN VÁRAD (1592–1598)
MIRRORED BY HIS CORRESPONDENCE*

ABSTRACT

A relevant starting-point of research dealing with István Bocskai (1557–1606) may be his correspondence representing the major stages of his life while reflecting his political attitude. A determining period in his political career is examined in this study. Bocskai was promoted to the rank of captain-in-chief at Várád by his nephew, Zsigmond Báthory, the young Transylvanian prince (1588–1597, 1598–1599, 1601–1602). Due to this appointment in 1592, he became the second in dignity and power. Besides conducting the local affairs of Várád, he directed the military and political affairs as well. In his correspondence two distinct parts can be separated. Those documents pertaining to Várád, can be dominantly related to economy, while the correspondents of Bocskai were mainly officials in Várád. The other part of the correspondence can be connected to the military and political activity of Bocskai, who conducted these official affairs of the Transylvanian Principality. It can be stated, that Bocskai had a large network of spies, by whom he was well-informed about the events of the Fifteen Years' War (1593–1606) between the Habsburg and Ottoman Empire in Hungary.

A Bocskai Istvánra (1557–1606) vonatkozó kutatások egyik fontos alappilléret jelenti a közel 500 tételt magába foglaló levelezése. A levelek jellege és intenzitása alapján két fő korszakot különíthetünk el. A választóvonalnak 1604 ősze tekinthető, amikor Bocskai zászlaja kibomlott, majd a felkelés eseményeinek sodrában magyar és erdélyi fejedelmé választva irányította a politikai és a hadi cselekményeket. Ekkortól kezdve a levelek számukban ugrásszerű növekedést, és a korábbiakhoz képest egy teljesen új és szerteágazóbb kapcsolatrendszer meglétét mutatják.

Tanulmányom Bocskai István életének és politikai pályafutásának egyik meghatározó, és eddig kevésbé vizsgált periódusára koncentrálok. A címben jelzett időintervallumban (1592–1598) töltötte be ugyanis a váradi főkapitányi tisztséget, valamint ekkor már az Erdélyi Fejedelemség országos ügyeiben is tevékeny szerepet vállalt. Írásomban arra töreksem, hogy Bocskai ezen időszakra vonatkozó levélváltásait és az alapján kirajzolódó kapcsolatrendszerét bemutassam, kiemelve a fontosabb és az eddig kevésbé vizsgált szemlélyeket, hogy ezáltal jobban megvilágítsam életének és karrierjének ezen fontos szakaszát.

* Juhász Krisztina PhD-hallgató, Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar.

** A tanulmány elkészülését a MÖB/50-27/2014-es Collegium Hungaricum ösztöndíja támogatta.

1. Bocskai István, a váradi főkapitány

A bihari nagybirtokos Bocskai Istvánt a kinevező irat tanúsága szerint 1592. május 1-jén unokaöccse, Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem (1588-1598, 1598-1599, 1601-1602) nevezte ki Várad főkapitányának.¹ Ez az év fontos fordulópontot jelentett Bocskai karrierjében, kinevezése összefüggésben volt az erdélyi hatalmi és politikai viszonyok átalakulásával. Bocskai, Zsigmond fejedelem unokatestvérét, Báthory Istvánt követte a tisztségben, akinek a leváltása a Báthory családon belül feszülő konfliktus mélypontjának is tekinthető. Mindez a fejedelem tudatos döntéseként értékelhető, amihez a megfelelő törvényes, jogi háttérrel a leváltást nem sokkal megelőzően, az 1591. évi novemberi gyulafehérvári országgyűlésen elfogadott egyik törvénycikk biztosította. Ez kimondja, hogy az uralkodó nem adományozhat ezentúl tisztséget senkinek élete végéig szólóan, valamint az életfogytiglan szóló hivatalától joga van bárkit megfosztani.² A különösen Báthory Zsigmond és Báthory Boldizsár között feszülő konfliktus hamarosan párosult a hatalmi eliten belül kezdődő ellentéttel, valamint országos problémákkal is.³

A kinevezés pontos dátumát Bethlen Farkas 1592. június 20-ára tette,⁴ Mathias Miles erdélyi százsz történetíró szintén nyári időpontot jelölt meg német nyelvű krónikájában,⁵ amire később Kővári László is hivatkozott.⁶ Ezzel szemben ismert Báthory Zsigmondnak az 1592. évi áprilisi, gyulafehérvári országgyűlést követően kiállított, május 1-jei datálású, egy éves időtartamra szóló kinevező irata Bocskai számára.⁷ Ennek ismeretében bizonyosnak tűnik, hogy Bocskai 1592. május elején látott neki a rá bízott váradi főkapitányság igazgatásához.

Bocskai állása – mint ahogyan a szakirodalomban is tartja magát a nézet – bizalmi posztnak minősült, amit a fejedelem rokonaként és tanácsadójaként kapott meg. Ez tűnik ki mind Istvánffy Miklós humanista történetíró, mind Báthory Zsigmond fejedelem szavaiból is, akik Bocskai kinevezését elsősorban tehetségével, szorgalmával és a család iránt tanúsított hűségével indokolták.⁸ A posztra való alkalmasságával szemben felhozott legfőbb ellenérv az általános korabeli vélekedés alapján az volt, hogy Bocskai nem volt igazi katonaeMBER, nem rendelkezett kellő hadi tapasztalattal. A vélemény, figyelembe véve Bocskai addigi életútját és az aktuális politikai, hadi helyzetet kinevezésekor, némi finomításra és pontosításra szorul. Bocskai valószínűleg 1568 októbere előtt, tehát tizenegy éves korában került a Habsburg család bécsi udvarába, ahol 1576. október–novemberéig állt udvari szolgálatban.⁹ A fiatal Bocskai az itt megszerzett tapasztalatait tovább mélyítette Erdélybe történő visszatérése (1576) után. A katonai szolgálatot Váradon teljesítette, ahol Ghiczy János váradi főkapitány irányítása alatt bepillantást nyert a végvári élet mindennapjaiba, így mind a vár körüli munkálatokba, mind pedig a törökkel történő kapcsolattartásba.¹⁰ Megemlítenéd ugyanakkor, hogy Bocskai kinevezése idején Erdély nem volt érintett olyan háborús konfliktusban, ami indokoltá tette volna egy nála, katonáskodásban jártasabb ember hivatalba iktatását. Végül utalni kell arra, hogy a váradi főkapitány feladatkörének csak egy, bár kétségtől fontos szeletét jelentette a katonai ügyek ellátása.

A kinevező irat és a mindenkori váradi főkapitányt illető útmutató, ún. tanácsi tükör alapján áttekinthető, hogy melyek voltak azok a legfőbb irányelvek, amelyek meghatározták Bocskai tevékenységét. A tisztség megkövetelte a stratégiai szempontból fontos Várad városnak és környékének védelmét, a vár és a házak erősítését és a szolgáló népek készenlétben tartását, mustrálását, valamint a katolikusok nyugalmanak biztosítását. A váradi főkapitány Bihar vármegye ispánjaként is funkcionált, igazságszolgáltatással kapcsolatos teendői is voltak. Az intelmek nagy hangsúlyt fektettek a szomszédos nagyhatalmakra való folyamatos odafigyelésre és kapcsolattartásra, ami egyrészt katonai, másrészt diplomáciai feladatot jelentett Bocskai számára.¹¹

2. Bocskai István váradi ügyeket érintő levelezése

A továbbiakban a Bocskai levelezés 1604 előtti időszakának egy szeletét, a váradi főkapitányság idejére (1592–1598) vonatkozóakat vonjuk vizsgálat alá. Az elemzés tárgyát és forrásbázisát a rendelkezésünkre álló valamivel több, mint ötven irat jelenti. Ennek kisebb része a korábbi hazai és külföldi forráskiadványokban¹² hagyományozódott ránk, míg nagyobb része már az újabb, zömmel saját levéltári kutatásaim eredményének tekinthető. Megállapítható, hogy a megnevezett időintervallumban a Bocskai-levelezés döntően két fő szálon futott.

A váradi ügyek irányítása és intézése jelentette Bocskai tevékenységének és levélváltásának egyik irányvonalát. Ebből adódóan levelezőpartnerei is Váradhoz kötődő tisztviselők voltak. Örvény Pál és Köveskúti Márton udvarbírókkal (provisor) – hatáskörükből adódóan – elsősorban a gazdasági jellegű ügyeket érintette a levelezésük. Kettejük közül is Bocskai fő levelezőpartnerének Köveskúti Márton tekinthető. A legelső ismert levél dátuma 1595. szeptember 24.¹³ azután a levelek rendszeresen követik egymást a vizsgált időintervallumon belül egészen 1598. augusztus 10-ig.¹⁴

A dézsmaszedésre vonatkozó különféle intézkedések központi szerepet kaptak ezekben az írásokban. Ez alapján a következőképp rekonstruálható a folyamat, elsősorban a váradi udvarhoz kapcsolódóan: A dézsma beszédésének irányítását és felügyeletét Köveskúti látta el. Az ő feladata volt a dézsma beszédését végző dézsmaszedők és az ún. „szabadosok” kijelölése. A precíz munkavégzés érdekében Bocskai megkövetelte, hogy „*mind egyig meg esküdtesse kegyelmed (ti. Köveskúti) őket minden dologra, s úgy bocssássa ki kegyelmed*”, ellenkező esetben, szankcióként, a felkötötésüket helyezte kilátásba.¹⁵ A dézsmafizetés kötelezettsége alóli mentességet a fejedelem által adományozott, mentességet biztosító okirat garantálta. A levelek alapján úgy tűnik, hogy Bocskai rendszeresen megküldte a mentességet élvezők körének névsorát a provisoroknak. Így tudható egyebek mellett, hogy 1595-ben a fejedelem újabb mentességet senkinek sem adott, mint írja „*ez idei újabb Exemptioia nincsen*”.¹⁶ Bocskai 1597 tavaszán egy, a kezébe került jegyzéket alapul véve intézkedett azon falvak dézsmája felől, amelyek bizonyos személyeknek voltak átengedve (*conferalva*). A dézsma behajtása során így a provisoroknak ügyelni kellett arra, hogy továbbra is mentességet élvezzenek azok, akik ezt életük végéig (*vita durante*) szívesen kapták, és még az élők sorában vannak, míg az időközben eltávozottak dézsmája a fejedelemre háramlott vissza.¹⁷

A levelezésből közelebről ismert a Bihar vármegyei Görbed község esete. Bocskai a hozzá eljutott jelentésekből értesült, hogy a görbediek nem hajlandók dézsmát fizetni a mentességet biztosító iratokra hivatkozva. A fő problémát azonban az jelentette, hogy nem tudták bizonyítani a kedvezményüket, ugyanis az irat az elmúlt évek háborús zűrzavarai között elveszett. Bocskai Köveskútit bízta meg annak kiderítésével, hogy valóban rendelkeztek-e ilyen levéllel.¹⁸ A kedvezményezett személyek közül név szerint fordul elő Bocskai leveleiben Király György váradi vicekapitány,¹⁹ a Csáky család, Bede Mihály²⁰ és maga Bocskai.²¹ A beszédett dézsma a fejedelem gyulafehérvári udvarába került, amelynek további elosztásáról Bocskai gondoskodott.²²

A gazdasági ügyeket érintő levelekben a dézsmához kötődő ügyintézés mellett számos helyen találunk példát a borral, sörrel és búzával kapcsolatos intézkedésekre is. A váradi főkapitány több alkalommal is az említett termékek beszerzését és megküldését kérte Köveskútitól, a váradi udvar, illetve saját maga számára.²³

Az Erdélyi Fejedelemség jövedelmi forrásai közé tartozó külkereskedelmi vám, a harmincad (*tricesima*) minden behozott és kivitt áru értékének a harmincad részét jelentette, ami a

fejedelmet a királyi jog alapján illette meg. A harmincadosok feladata összetett volt, a vámoltatáson túl, ők vezették a harmincadjegyzéket is.²⁴ A vizsgált időszakban Bocskai négy esetben lépett fel a harmincadosok dolgában. Először a váradi harmincados távozásának a jóváhagyásáról értesítette az udvarbíró,²⁵ majd később a debreceni, a jenői és a belényesi tisztségviselők kinevezése kapcsán járt el.²⁶ Ezen esetek alapján úgy tűnik, hogy Bocskai hatásköre a harmincadosok ügyében a tisztviselők kijelölésére és jóváhagyására terjedt ki.

Az udvarbíró feladatai közé tartozott a jobbággyokkal kapcsolatos ügyek intézése is, ami Bocskai és Köveskúti levelezésében több helyütt is tetten érhető.²⁷ A források csupán egy esetről számolnak be, amikor Köveskúti viselkedésére panasz érkezett Bocskaihoz. Az udvarbíró ugyanis jogtalanul vette el egy jobbágy szőlőjének és borának egy részét. A váradi főkapitány ebben az esetben határozottan lépett fel a provisorral szemben, akit levélben vont kérdőre a magatartása miatt, és azonnali magyarázat adására szólított fel.²⁸

Bocskai leveleiből kirajzolódik tevékenységének egyik aspektusa, ami a biztonságpolitikával kapcsolatos intézkedéseket érintette, elsősorban a birtok- és jobbágyvédelem érdekében. Ide tartoznak Bocskai e témájú levélváltásai Csáky Gergely fejedelmi tanácsossal és Köveskúti Mártonnal, bizonyos Csorba Tivadar, valamint Vánca Farkas ügyében. Csorba Tivadar 1595-ben okozott gondot azzal, hogy több alkalommal is erőszakos cselekedetet követett el, majd az év nyarán értesült a váradi főkapitány arról, hogy „...*mostan az, Urunk eo felsege jozagaban menth...mostis az a gyilkos igyekezik jobagimnak vezedelmekre...*”²⁹ Hasonló volt a helyzet 1597-ben Vánca Farkassal is, aki – mint Bocskai leveleiből kiderül – többször a fejedelem birtokaira tört.³⁰ E két konkrét esetben Bocskai a hozzá érkezett panaszos ügyekben igyekezett eljárni, váradi tisztviselői közbenjárását kérve. A Vánca-ügy kapcsán a váradi főkapitány szemrehányást tett mind Köveskúti Mártonnak, mind Király Györgynek, amiért engedték a dolgot odáig fajulni, holott Vánca erőszakos tettei ismertek voltak számukra már azelőtt is.

Bocskai levelezőpartnerei közül kiemelendő továbbá Király György, aki szorosan vett értelemben Váradhoz kötődik. A katonai érdemeiért kinevezett váradi vicekapitány Bocskai távollétében, az ő helyetteseként vett részt a főkapitánysághoz kapcsolódó ügyek intézésében. Fennmaradt levelezésünk korántsem mutat olyan intenzív képet, mint Bocskai és Köveskúti esetében, hiszen csupán három levél ismert, amelyből kettőt Bocskai, míg egyet Király írt. Levélváltásuk részben a váradi főkapitányság gazdasági jellegű ügyeire terjedt ki, hasonlóan, mint Köveskúti esetében. Megfigyelhető, hogy ezek a teendők általában Köveskúti és Király együttműködését követelték meg. Ide sorolhatóak azok a korábban már említett feladatok, amikor Bocskai meghagyta számukra a harmincadosok,³¹ a jobbággyok³² vagy éppen Vánca István³³ ügyében való intézkedést.

3. Bocskai István országos ügyeket érintő levelezése

A továbbiakban azon leveleket vesszük vizsgálat alá, amelyekben az országos jelentőségű katonai és politikai ügyek a hangsúlyosak. A hadügyekkel kapcsolatos levelezést illetően érdekesek 1594 őszének levélváltásai. A szóban forgó négy irat Bocskai kém- és információszerző hálózatának a meglétére enged következtetni. A levelek alapján megállapítható, hogy Bocskai folyamatosan kapcsolatban állt Nyáry Pál egri, majd 1598-tól váradi főkapitánnyal, Király György váradi vicekapitánnyal és Giczey Péter sarkadi kapitánnyal. Megemlítenéd még István deák is, akiről annyi tudható, hogy Bocskai hírvivői közé tartozott, és akin keresztül szintén kapcsolatban állt Király Györggyel. Ezek a jelentések a Habsburg és az Oszmán Birodalom között zajló hosszú vagy tizenöt éves háború (1593–1606) 1594.

augusztus–október közötti dunántúli és erdélyi eseményeire koncentrálnak, így a szigetközi csatára, Győr megvétele, Komárom ostromára és a törökök Várad környéki mozgására.³⁴ A háború aktuális eseményeire vonatkozó hiteles információkra azért is volt szüksége Bocskainak, mivel ekkor, 1594 novemberében indult Erdélyből Prágába, majd később Grázba Báthory Zsigmond teljhatalmú követeként az erdélyi–Habsburg szövetség megkötése céljából, aminek az eredménye 1595. január 28-án létrejött prágai szövetség volt.

Bocskai hadügyekkel kapcsolatos leveleinek sorába illeszkednek, ugyanakkor külön egységet alkotnak Beszterce városhoz, és annak egyik tisztviselőjéhez írt levelei. Elsősorban azért, mert a tárgyalt időintervallumban kizárólag ezek azok, amelyeket egy városhoz címzett Bocskai. Beszterce a moldvai és lengyel határhoz való közelségéből adódóan a határvédelem szempontjából kiemelt jelentőséggel bírt. Jelzi ezt az is, hogy Bocskai a városhoz és a város főbírájához, Szabó Orbánhoz intézett öt levele közül négyben adott parancsot a határra vivő utak, ösvények bevégtetésére, valamint őrzésére. 1596 januárjában erre az intézkedésre a székely felkelés és az azt követő megtorlás („véres farsang”)³⁵ következtében Moldvába és Havasalföldre áramló székelyek miatt volt szükség. Ezen kívül Bocskai utasítást adott a város gyalogos és lovas egységeinek állandó készenlétben tartására is, leginkább a közelben gyülekező török, tatár és lengyel seregek miatt. Emellett úgy tűnik, Beszterce a hírszerzés egyik fontos színhelyeként is funkcionált, szintén a stratégiai szempontból fontos fekvése miatt. Rendre kapta ugyanis a város a megbízásokat különféle, a határok közelében zajló eseményekről, hírszélésekről, jelentések megküldéséről, és kémek szomszédos területekre bocsátásáról, mint például 1597. november 4-én: „... és ezalatt mindönfelé bocsáss bizonyos kémeket, azoknak költségöt is adass, melyet adóitukbul defalcáltatonk, és ha valamit érthetsz vagy Lengyelország, vagy Moldova határiból, vagy egyéb helyekről [.....] minékönk sietséggel postán megírad.....” – írja Bocskai.³⁶

Rátérve Bocskai országos, politikai ügyekben való szerepvállalásának rekonstruálására, a levelezőpartnerek sorában Báthory Zsigmond, Rudolf császár, Szuhay István és Ferdinánd főherceg tűnnek fel. Bocskai a váradi főkapitányi kinevezése után nem sokkal, 1592 végén keveredett az erdélyi politikai elit egyik meghatározó tagjához, Gálffy Jánoshoz köthető udvari praktikába. Gálffy János elfogatását Báthory Boldizsár rendelte el, miután értesült a fejedelmi tanács határozatáról, miszerint amennyiben a két unokafivér, Báthory Zsigmond fejedelem és unokabátyja, Boldizsár nem tudnak békére jutni, úgy a végső megoldást Boldizsár országból való eltávolítása jelentené.³⁷ A Bocskai levelezés alapján bizonyos, hogy ő maga is tisztában volt az ügy részleteivel, tudomása volt arról is, hogy Király Albert szövetkezett Gálffyval, ezért a további bajok megelőzése végett – akárcsak Gálffyt – Váradra vitette. Bocskai feladata volt, hogy Báthory Zsigmond fejedelem pontos utasításait követve Király Albertnek, az ügyben való szerepét feltárja. A levélből érezhető a fejedelem kételkedése Király Albert bűnösségét illetően, úgy tűnik nem is alaptalanul. Király Albert ugyanis az 1594–95-ös hadi eseményekben az erdélyi sereg fővezéréként vett részt, az udvari praktikában való szerepe azonban továbbra is tisztázatlan.³⁸

Bocskai Báthory Zsigmond fejedelem egyik legfőbb tanácsosaként nem csak a korábban említett 1595. januári prágai szövetség tető alá hozásában, hanem a tárgyalások részét képező, Habsburg–Báthory frigy előkészítésében szintén szerepet vállalt. A Bocskai levélcorpusban egy olyan írás található, amely ehhez az eseményhez kötődik. Az 1595 tavaszán a menyasszony Mária Krisztierna testvéréhez, Ferdinánd főherceghez intézett egymás iránti kölcsönös tiszteletet és szeretetet kifejező levelében történik utalás a közelgő menyegzőre (*celebritatem nuptiarum*) és arra, hogy ennél kedvesebb dolog aligha lehetne akár a fejedelem, akár tanácsosa számára (*nihil gratius accidere posset Serenissimi Principi meo, et mihi similiter*).³⁹

Végül érdemes kiemelni a Báthory Zsigmond 1598. április 10-i lemondása kapcsán kialakult Bocskai-Jósika ellentétre vonatkozó iratokat. Miután az erdélyi fejedelem 1596-ban megkezdte lemondási szándékáról való tárgyalásokat, bizalmasai közül Bocskain kívül Jósika István kancellárban, is felmerült a gondolat, hogy kormányzói megbízatással irányíthatná Erdélyt. Jósika igyekezett aláásni Bocskai tekintélyét, megvádolva azzal, hogy a fejedelemségre akar törni és mindenkit a Habsburg udvar ellen próbál hangolni. A vádaskodás háttérben az húzódott meg, hogy az esetleges uralkodóváltással Bocskai kedvezőbb helyzetbe került volna Jósikánál.⁴⁰ Az ügy részleteinek felderítésére és Jósika szavahihetőségének megvizsgálása végett a Habsburgok Carillo atya véleményét is kikérték, aki biztosította az udvart Bocskai ártatlanságáról. Ugyanakkor úgy tűnik, nem Carillo volt az egyetlen, aki Jósika híreszteléseit alaptalannak minősítette. Bocskai mindent megtett, hogy elejét vegye a vádaskodásnak. Nem csak Rudolf császárhoz intézett levelében mentegette magát („*Én sohasem felejtettem el, hogy [.....] szülőapja dicsőséges udvarában táplálkoztam és nevelkedtem...*”⁴¹), fennmaradt ugyanis Bocskai Szuhay Istvánhoz, a Magyar Királyi Kamara vezetőjéhez intézett levele. Ebből kiderül, hogy Bocskai három alkalommal is megkereste írásban Szuhayt a róla terjesztett hamis vádakkal kapcsolatban, közbenjárását kérve az ügyben. Bocskai magabiztosan írta: „*Kétsege[m] sinchen az ew felsege hozzam walo keg(el)mességebe, mert okoth bizony soha nef[m] attam hogy az ew felsege keg(el)messége en rollam el fordulna...*”⁴² A Bocskai-Jósika ellentét végül Jósika István letartóztatásával ért véget.

JEGYZETEK

1. Szilágyi Sándor (1877) (szerk.): Erdélyi Országgyűlési Emlékek. III. kötet. Budapest. 406–409. old.
2. Szilas László (2001): Alfonso Carillo jezsuita Erdélyben (1591–1599). Budapest. 40. old.; Szilágyi Sándor (1877) (szerk.): 389. old.
3. Makkai László, Mócsy András (szerk.) (1877.²): Erdély története. I. kötet. Akadémiai Kiadó. Budapest. 523–524. old.
4. Bethlen Farkas (2004): Erdély története. III. kötet (1571–1594). Fordította Bodor András, a jegyzeteket írta Kruppa Tamás. Enciklopédia Kiadó. Erdélyi Múzeum-Egyesület. 204. old.
5. Mathias Miles (1984): Siebenbürgischer Würgengel. Chronicalischer Anhang des 15 Seculi nach Christi Geburt aller theils in Siebenbürgen theils Ungern und sonst Siebenbürgen angränzenden Ländern fürgelauffener Geschichten. Unveränderter Nachdruck der Ausgabe Hermannstadt 1670. Mit einer Einführung von Adolf Armbruster. XVII, XII, 270 S., 1. 163. old.
6. Kövári László (1863): Erdély történelme. IV. kötet. Pesten Ráth Mór, Kolozsvárt Stein János bizománya. 47. old.
7. Szilágyi Sándor (1877) (szerk.): 285., 406–409. old.
8. Istvánffy Miklós (1962): A magyarok történetéből. Magyar Helikon. Budapest. 409. old.; Szilágyi Sándor (1877) (szerk.): 407. old. Vö. Bethlen Farkas (2004): 205. old. 525. lábjegyzet.
9. Fazekas István (2006): Adalékok az ifjú Bocskai István bécsi udvarban eltöltött éveihöz. Studia Caroliensia. 2006/1. szám. 73–85. old.
10. G. Etényi Nóra–Horn Ildikó–Szabó Péter (2006): Koronás fejedelem. Bocskai István élete és kora. Generál Press Kiadó. Budapest. 61–62. old.
11. Gyulay Pál (1982): Tanácsi tükör. 1585. In. Janus Pannonius: Magyarországi humanisták. Szépirodalmi Könyvkiadó. Budapest. 1255–1266. old. Vö. Nyakas Miklós (2009): Bocskai István váradi főkapitányt illető levelek. Debrecen–Nagyvárad. 10–13. old.; Szilágyi Sándor (1877) (szerk.): 406–409. old.
12. Nyakas Miklós (2009); Nagy László (2005) (szerk.): Iratok Bocskai István és kora történetéhez. Bocskai-szabadságharc 400. évfordulója. Debrecen.; Bocskai István (1992): Levelek. Vá-

- logatta, a bevezető tanulmányt írta és a jegyzeteket összeállította: Benda Kálmán h.n.; Euxodiu de Hurmuzaki (1903): Documente privitoare la istoria românilor. XII. Adunată și publicată de N. Iorga. București.; Andrei Veress (1932) (szerk.): Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării-Românești. V. București.
13. Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár, Magyar Kamara Archivuma, E 204 Kamarai missilisek (továbbiakban: MNL OL MKA E 204. 6. csomó) Bocskai István Köveskúti Mártonhoz. Tarcsava, 1595. szeptember 24.
 14. MNL OL MKA E 204. 6. csomó. Bocskai István Köveskúti Mártonhoz. Gyulafehérvár, 1598. augusztus 10.
 15. MNL OL MKA E 204. 6. csomó. Bocskai István Köveskúti Mártonhoz. Tarcsava, 1595. szeptember 24.
 16. MNL OL MKA E 204. 6. csomó. Bocskai István Köveskúti Mártonhoz. Tarcsava, 1595. szeptember 24.
 17. MNL OL MKA E 204. 6. csomó. Bocskai István Köveskúti Mártonhoz. Gyulafehérvár, 1597. május 12.
 18. MNL OL MKA E 204. 6. csomó. Bocskai István Köveskúti Mártonhoz. Szentjobb, 1596. augusztus 13.
 19. MNL OL MKA E 204. 6. csomó. Bocskai István Köveskúti Mártonhoz. Tarcsava, 1595. szeptember 24.; MNL OL MKA E 204. 6. csomó. Bocskai István Köveskúti Mártonhoz. Gyulafehérvár, 1597. május 12.
 20. MNL OL MKA E 204. 6. csomó. Bocskai István Köveskúti Mártonhoz. Gyulafehérvár, 1597. május 12.
 21. MNL OL MKA E 204. 6. csomó. Bocskai István Köveskúti Mártonhoz. Gyulafehérvár, 1598. augusztus 10.
 22. MNL OL MKA E 204. 6. csomó. Bocskai István Köveskúti Mártonhoz. Tarcsava, 1595. szeptember 24.
 23. MNL OL MKA E 204. 6. csomó. Bocskai István Köveskúti Mártonhoz. Gerend, 1596. április 17.; MNL OL MKA E 204. 6. csomó. Bocskai István Köveskúti Mártonhoz. Gyalu, 1596. szeptember 17.; MNL OL MKA E 204. 6. csomó. Bocskai István Köveskúti Mártonhoz. Gyulafehérvár, 1596. december 31.; MNL OL MKA E 204. 6. csomó. Bocskai István Köveskúti Mártonhoz. Gyulafehérvár, 1597. március 8. ; MNL OL MKA E 204. 6. csomó. Bocskai István Köveskúti Mártonhoz. Gyulafehérvár, 1597. május 3.
 24. Ember Győző (1946): Az újkori magyar közigazgatás története: Mohácstól a török kiűzéséig. Budapest. 446-447. old.
 25. MNL OL MKA E 204. 6. csomó. Bocskai István Köveskúti Mártonhoz. Gyulafehérvár, 1596. március 27.
 26. MNL OL MKA E 204. 6. csomó. Bocskai István Köveskúti Mártonhoz. Gyulafehérvár, 1596. december 31.
 27. MNL OL MKA E 204. 6. csomó. Bocskai István Köveskúti Mártonhoz. Gyulafehérvár, 1596. december 31.; MNL OL MKA E 204. 6. csomó. Bocskai István Köveskúti Mártonhoz. Gyulafehérvár, 1597. május 17.; MNL OL MKA E 204. 6. csomó. Bocskai István Köveskúti Mártonhoz. Gyulafehérvár, 1597. február 20.; MNL OL MKA E 204. 6. csomó. Bocskai István Köveskúti Mártonhoz. Gyulafehérvár, 1596. február 11.
 28. MNL OL MKA E 204. 6. csomó. Bocskai István Köveskúti Mártonhoz. Gyulafehérvár, 1596. február 1.
 29. MNL OL MKA E 204. 8. csomó. Csáky Gergely Bocskai Istvánhoz. Keneszeg, 1595. június 11.
 30. MNL OL MKA E 204. 6. csomó. Bocskai István Köveskúti Mártonhoz. Gyulafehérvár, 1597. február 26.; MNL OL MKA E 204. 6. csomó. Bocskai István Köveskúti Mártonhoz. Gyulafehérvár, 1597. február 27.
 31. MNL OL MKA E 204. 6. csomó. Bocskai István Köveskúti Mártonhoz. Gyalu, 1596. december 31.
 32. MNL OL MKA E 204. 6. csomó. Bocskai István Király Györgyhez. Kapjon, 1597. január 17.

33. MNL OL MKA E 204. 6. csomó. Bocskai István Köveskúti Mártonhoz. Gyulafehérvár, 1597. február 26.; MNL OL MKA E 204. 6. csomó. Bocskai István Köveskúti Mártonhoz. Gyulafehérvár, 1597. február 27.
34. Nyakas Miklós (2009): 17-26. old. Az eredeti iratok a MNL OL Esterházy család hercegi ágának levéltárában találhatóak meg.
35. Az 1595-1596. évi székely felkelésre lásd: Benkő Samu, Demény Lajos, Vekov Károly (szerk.) (1979): Székely felkelés 1595-1596. előzményei, lefolyása, következményei. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest.
36. Bocskai István (1992): 5. sz. (22. old.), 6. sz. (23. old.), 8. sz. (24-25. old.), 9. sz. (26-27. old.) levél.
37. Bethlen Farkas (2004): 197-199. old.
38. Nyakas Miklós (2009): 13-17. old.
39. Österreichische Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Ungarische Akten, Allgemeine Akten (továbbiakban: ÖSTA HHStA UA AA) Fasc. 127. Konv. A. fol. 41-42. Bocskai István Ferdinándhoz. Gyulafehérvár, 1595. április 8.
40. G. Etényi Nóra-Horn Ildikó-Szabó Péter (2006): 138-139. old.
41. Bocskai István (1992): 10. sz. (27-28. old.) levél.
42. ÖSTA HHStA UA AA. Fasc. 131. Konv. B. fol. 132-135. Bocskai István Szuhay Istvánhoz. Görgény, 1598. május 8.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Andrei Veress (1932) (szerk.): Documente privitoare la istoria Ardealului, Moldovei și Țării-Românești. V. București.
- Benkő Samu, Demény Lajos, Vekov Károly (szerk.) (1979): Székely felkelés 1595–1596. előzményei, lefolyása, következményei. Kriterion Könyvkiadó. Bukarest.
- Bethlen Farkas (2004): Erdély története. III. kötet (1571–1594). Fordította Bodor András, a jegyzeteket írta Kruppa Tamás. Enciklopédia Kiadó. Erdélyi Múzeum-Egyesület.
- Bocskai István (1992): Levelek. Válogatta, a bevezető tanulmányt írta és a jegyzeteket összeállította: Benda Kálmán h. n.
- Euxodiu de Hurmuzaki (1903): Documente privitoare la istoria românilor. XII. Adunată și publicată de N. Iorga. București
- Fazekas István (2006): Adalékok az ifjú Bocskai István bécsi udvarban eltöltött éveire. Studia Caroliensia. 2006/1. szám. 73–85. old.
- G. Etényi Nóra–Horn Ildikó–Szabó Péter (2006): Koronás fejedelem. Bocskai István élete és kora. Generál Press Kiadó. Budapest.
- Gyulay Pál (1982): Tanácsi tükör. 1585. In. Janus Pannonius: Magyarországi humanisták. Szépirodalmi Könyvkiadó. Budapest. 1255–1266. old.
- Istvánffy Miklós (1962): A magyarok történetéből. Magyar Helikon. Budapest.
- Kövári László (1863): Erdély történelme. IV. kötet. Pesten Ráth Mór, Kolozsvártt Stein János bizománya.
- Makkai László, Mócsy András (szerk.) (1877.²): Erdély története. I. kötet. Akadémiai Kiadó. Budapest.
- Mathias Miles (1984): Siebenbürgischer Würgengel. Chronicalischer Anhang des 15 Seculi nach Christi Geburt aller theils in Siebenbürgen theils Ungern und sonst Siebenbürgen angränzenden Ländern füngelauffener Geschichten. Unveränderter Nachdruck der Ausgabe Hermannstadt 1670. Mit einer Einführung von Adolf Armbruster. XVII, XII, 270 S., 1.
- Nagy László (2005) (szerk.): Iratok Bocskai István és kora történetéhez. Bocskai-szabadságharc 400. évfordulója. Debrecen.
- Nyakas Miklós (2009): Bocskai István váradi főkapitányt illető levelek. Debrecen–Nagyvárad.
- Szilágyi Sándor (1877) (szerk.): Erdélyi Országgyűlési Emlékek. III. kötet. Budapest.
- Szilas László (2001): Alfonso Carillo jezsuita Erdélyben (1591–1599). Budapest.